

קול צופיין

קול צפ"ר נשאו קול יחדו ירננו

מקץ תשפ"ב השיעור השבועי מיסודו של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל האל-קי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל

חנוכה

השיעור נמסר ע"י הרה"ג **שמואל אליהו** הרב הראשי של צפת

וְלֵךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ עוצמתם של נרות חנוכה

שהרומאים הפרו את ההבטחה שהבטיחו לו כי מה שיוציא יהיה שלו, הם הציעו לו להיכנס פעם שנייה ולקחת מה שיבחר, ולא הסכים. "אמר רבי פנחס נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו". הבטיחו לו שמלבד מה שייקח מההיכל יתנו לו לגבות מכס מעם ישראל וכל מה שהוא יגבה יהיה שלו שלוש שנים, ולא הסכים.

"אמר: לא דיי שהכעסתי לאלהי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה". פתאום הוא מקבל יראת שמים ולא מסכים להכעיס את בוראו פעם נוספת. הרומאים נקמו בו בצורה אכזרית במיוחד. "מה עשו לו? נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו. היה מצווח ואומר: ווי אוי אוי שהכעסתי לבוראי".

והרב אליהו זצוק"ל היה שואל בכאב גדול: איך ייתכן שמנסרים אדם באכזריות כל כך גדולה והוא צועק אוי לי שהכעסתי את בוראי? איך התהפך ממצב כל כך נורא של בוגדנות לאהבת ה' כל כך גדולה? אין זאת כי אם הכוח של המנוורה הטהורה שמטהרת כל מי שנוגע בה.

יהודה משתמש באור המנוורה לחזק את עם ישראל

ידע יהודה המכבי הכהן, בן בנם של כהנים גדולים, מה כוחה של המנוורה הטהורה. הבין כי היא נדרשת לו כדי לנצח במערכה, הבין כי היא תטהר את ליבם של היהודים המתיוונים. שיראו את האור. שיראו את הנס ויעזבו את הצבא היווני ויחזרו לאמונת אבותיהם. וכך הווה, כי אחרי הנס של חנוכה הצטרפו אליו הרבה מעם ישראל, אלה מהמתיוונים ואלה מהמערות, וכך הם ניצחו את יוון.

אין גאולה בלי מקדש

חמקינו אמרו שיעקב אבינו שכח מהכוח המיוחד של הר הבית ונפגע מצרת דינה בשכם. דוד המלך שוכח אותה ועל כן באה לעם ישראל מגיפה להזכירם את ברכת המקום הזה, וכך אומר הנביא חגי לעם ישראל בתחילת ימי הבית השני. "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר הֲעֵם הָזֶה אֶמְרוּ לֹא עֵת-בָּא עֲת־בֵּית ה' לְהַבְנוֹת: וְיְהִי דְבַר-ה' בְּיַד-חַגִּי הַנְּבִיא לֵאמֹר: הֲעֵת לָכֶם אֲתֶם לְשַׁבֵּת בְּבֵיתְכֶם סְפוּנִים וְהַבֵּית הַזֶּה חָרָב: וְעֵתָה כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל-דְּרָכֵיכֶם: זְרַעְתֶּם חֲרָבָה וְהָבֵא מַעֲט אֶכּוֹל וְאִין-לְשַׁבְּעָה שְׁתוּ וְאִין-לְשַׁכְּנָה לְבוּשׁ וְאִין-לָחֵם לֹא וְהַמְשַׁתְּפֵר מִשְׁתַּפֵּר אֶל-צָרוֹר נְקוּב".

בָּאוּ בְנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחֻצוֹת קְדֻשְׁךָ

העוסק במצוות מלחמה פטור ממצוות הדלקת הנר

נס חנוכה הוא בעצם שני ניסים, גם הניצחון על היוונים וגם הנס של הנרות במנוורה. כך אנו גם אומרים בברכת "על הניסים" המתארת את נס חנוכה: "וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְנֵיךָ לְדַבֵּר בֵּיתְךָ וּפָנוּ אֶת הַיְכָלְךָ. וְשָׁחַרְוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחֻצוֹת קְדֻשְׁךָ". ולמה הסיפור הזה של הנרות קשור לנס המלחמה של מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'?

במיוחד יש לשאול למה טיהור המקדש, חנוכה המזבח והדלקת הנרות היו באמצע הקרבות של יהודה המכבי ואחיו. ולכאורה העוסק במצווה פטור מן המצווה. אם כן, למה הקדישו יהודה ואחיו כוחות ומאמצים לטהר את המקדש בעיצומן של הקרבות?

קומה ה' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך

יהודה המכבי ידע שלבית המקדש יש כוח עצום להפיל אימה ויראה על העמים. בחינת "קומה ה' ויפצו אויביך וינסו משנאיך מפניך". יהודה גם ידע שהדלקת המנוורה מחזקת את רוחו של עם ישראל, מעוררת את המתיוונים לחזור ליהדותם ומסירה את הפחד מאלה שנמצאים בתוך המערות.

כוח המנוורה לטהר את נפש הבוגדים

חמקינו אמרו כי כוח המנוורה גדול כל כך, עד שאפילו היום היא משפיעה חכמה במי שמכוון עליה, ועל כן "הרוצה להחכים ידרים", שהרי מנוורה בדרום. וכך מרן הרב אליהו זצוק"ל היה מביא בהקשר זה את הסיפור על יוסף משיטא שהיה מסביבתו הקרובה של טיטוס בעת שהוחרבה ירושלים. "בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחלה. אמרין ליה עול ומה דאת מפיק דידך". פחדו הרומאים להיכנס להיכל ואמרו שעדיף כי יכנס יהודי תחילה, והבטיחו לו שמה שהוא מוציא מההיכל יהיה שלו.

"נכנס והוציא מנוורה של זהב, אמרו לו: אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו. אלא עול זמן תנינות ומה דאת מפיק דידך ולא קיבל עליו". אחרי

לכן מעורר אותם חגי הנביא לבנות את בית ה' למרות שהם מעט ורוב ישראל נמצאים עדיין בגלות. וכך הוא אומר להם אם תחילו לבנות את הבית יבוא לכם שפע של ברכה גדולה. "כִּי אֶמַר ה' צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל-דְּרֹכַי: יְעֹלוּ הַקֵּר וְהַבָּאֲתָם יַעַן וּבְנֵנו הַבֵּית וְאֶרְצָה-בּוֹ וְאֶפְבְּדָה אֶמַר ה': פְּנֵה אֶל-הַרְבֵּה וְהִנֵּה לְמַעַט וְהַבָּאֲתָם הַבֵּית וְנִפְחַתִּי בּוֹ יַעַן מָה נָאִם ה' צְבָאוֹת יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר-הוּא תָרַב וְאַתֶּם רְצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ". אחרי דברי העידוד הללו מתחיל עם ישראל לבנות את הבית בכ"ד בכסלו, ובאה להם הברכה.

יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם" (ברכות ג ע"א).

לקרוא ק"ש בשעות שה' שואג כארי

והסיבה שהגמרא מדברת על כך היא בגלל שהמשנה אמרה שקריאת שמע היא לפי המשמרות של הקב"ה. ללמדך שאדם קורא קריאת שמע ומתפלל בעת שה' שואג כארי. שנאמר "ואני תפילתי לך ה' עת רצון". והגמרא אומרת שעת רצון היא בשעה שהציבור מתפללים. וכיוון שה' שואג כארי על בניין בית המקדש ועל הגלות והחורבן, גם אנחנו צריכים להיות כמותו ולהתגבר כארי. לא רק לקום, אלא גם להתפלל על בית המקדש כארי, בחינת "והלכת בדרכיו".

כשאנחנו מתעוררים לבקש גאולה - גם ה' מתעורר לכך

זה מה שאומרת הגמרא כי כשאנחנו מתפללים ואומרים "יהא שמיא רבא מברך", גם ה' מתעורר לבניין בית המקדש. "תניא אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מוהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי". ובהמשך הוא אומר לו על תפילת ה' שכנגד תפילת ישראל. "ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרת לי ששמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות ואמר לי חיך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיא הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

הם רואים את המזבח מחולל ואת המקדש מלא עבודה זרה ומזמאה. חלק גדול מאחיהם נמצא בתוך המערות, מפוחד, והחלק האחר נלחם בהם ביחד עם היוונים. ובמקום להיות בצער גדול הם בחרו להיות בשמחה גדולה. בזכות זה זכו ונקבעה להם חנוכה לדורי דורות

עיקר מגמת פניו של יהודי צריכה להיות בית המקדש

ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש

השולחן ערוך מנחה אונתנו שעיקר מגמת פניו של יהודי צריכה להיות בניין בית המקדש ולהקים שכינתא מעפרא. כולנו זוכרים כי ההלכה הראשונה של השולחן ערוך באורח חיים (א א) היא "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר". לא כולם זוכרים את ההלכה השנייה והשלישית והרביעית, שכולן עוסקות בחשיבות הגדולה של דרישת המקדש.

כך כותב השו"ע בסעיף ב' שצריך להתפלל על הגאולה בשעות שבהן ה' מתפלל. "המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשנתנות המשמרות, שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החורבן ועל הגלות, רצויה". ובסעיף ג': "ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש". ובסעיף ד': "טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה". ואין ספק שהכוונה של השו"ע היא על בתפילה על בית המקדש שלא יהיה כסיבת החורבן "בפיו ובשפתיו כפדוניו ובלבו ורחק מפניו ותהי ראתם אתי מצות אנשים מקלמדה" (ישעיה כט).

מתחילים את התורה בדרישת בית המקדש

ומניין שהוא מדבר כאן על בית המקדש? שהרי השו"ע מסודר כולו. ומיד אחר כך באות הלכות נטילת ידים ואשר יצר, ואחר כך אין מתלבשים והלכות ציצית ותפילין, ורק בסימן מ"ח הוא מדבר על הלכות תפילה וקרבות. ולמה הוא מזכיר בסימן הראשון את הלכות אמירת הקרבנות (סעיפים ט-טז)? אין זה אלא כדי להזכיר לנו את הצורך לבקש מקדש עם כל פרטיו.

לכן השו"ע אומר כאן בסעיף ה' כי טוב לומר פרשת הקרבנות (סעיף ה) אבל לא יאמר אותן אלא ביום (סעיף ו). והעיקר הוא שזה יהיה בחינת קרבן ולכן "כשיסיים פרשת העולה יאמר: יהיה רצון מלפניך שיהיה זה חשוב ומקובל כאילו הקרבתי עולה, וכך יאמר אחר פרשת המנחה והשלמים, מפני שהם באים נדבה" וכן בסעיף ה' וט' הכל מדבר על כך.

יתגבר כארי לדרוש המקדש

לפי זה גם ההלכה הראשונה, "יתגבר כארי לקום בבוקר", שייכת לדרישת המקדש. ואנו לומדים זאת מכך שגם הגמרא הביאה את החשיבות של דרישת המקדש בתחילת מסכת ברכות שזו תחילת הש"ס כולו. אין ספק שמהגמרא הזאת למד רבי יוסף קארו לערוך את השולחן ערוך. וכך כתוב שם: "תניא רבי אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נהו"ו ובהמשך: "אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר

אז אגמור בשיר מזמור, חנוכת המזבח

ויבנו מזבח חדש כתבנית הראשון

בימי חנוכה אנו קוראים פרשת הנשיאים בגלל חנוכת המזבח שהייתה בימים אלו. שכשנכנסו חשמונאים לבית המקדש המחולל הם השאירו את כל הבניין על תילו, מלבד המזבח שהיוונים הקריבו עליו עבודה זרה. והחשמונאים פירקו ובנו חדש וחנכו אותו.

כך מובא בספר חשמונאים "ויראו את מזבח העולה כי חולל, ויועצו לב יחדיו כדת מה לעשות. ותהי העצה היעוצה לנתון את המזבח עד רדתו לבלתי היות להם למכשולו יען כי חיללוהו זרים. ויתצו אותו, ויניחו את האבנים על הר הבית אל מקום פלוני אלמוני, עד אשר יקום נביא בישראל להורותם את אשר יעשון. ויקחו אבנים שלמות אשר לא עלה עליהם ברזל, ככתוב בתורת ה', ויבנו מזבח חדש כתבנית הראשון. ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים, ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה, ויחוו את חנוכת המזבח שמונת ימים. ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם, ויפארו את פני ההיכל בעטרות ובמגיני זהב ויחטאו את השערים ואת לשכות המזבחים, וישימו את הדלתות. ותהי שמחה גדולה בכל העם כי גלל ה' את חרפת הגויים מעליהם. ויצווה יהודה ואחיו וכל קהל ישראל לחוג את חנוכת המזבח ביום החמישה ועשרים לחדש כסלו שמונת ימים מדי שנה בשנה בהלל ובתודה לה' (מקבים א פרק ד' פס' ג"א-ג"ז).

חנוכת המזבח מצווה מהתורה

לדעת הרמב"ן בספר המצוות, חנוכת המשכן, המקדש והמזבח הם מצווה מהתורה, שכן כתוב בפסוק (ויקרא ו, לו-לח): "זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים אשר צוה ה' את משה". ומהו המילואים? הקרבנות שהקריבו הנשיאים בעת חנוכת המשכן מעצמם, והם הופכים להיות מצווה לדורות.

חנוכת שלמה ועזרא הסופר

כן עשה שלמה חנוכה למקדש, כמו שמובא בספר דברי הימים (ב ז, ה). וכן עשה עזרא הסופר חנוכה בית בעת הקימו את הבית השני "וַעֲבָדוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל פְּהַנְיָא וְלִנְיָא וְשִׁאָר בְּנֵי־גְלוּתָא חֲנֻכַּת בֵּית־אֱלֹהֵי דְנָה בְּחֻדְוֵהּ; וְהִקְרְבוּ לְחֻנְכַּת בֵּית־אֱלֹהֵי דְנָה תּוֹרִין מֵאָה דְכָרְוִין קְאֹתְוִין אִמְרִין אַרְבַּע מֵאָה וְצִפְרִי עֲזִין לְחֻטְיָא עַל־כִּלְיֵי־יִשְׂרָאֵל תְּרִי־עֶשֶׂר לְמִנְיָן שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל" (עזרא ו, די-ט).

חנוכת הבית השלישי – עתיד אליהו לדורשה

גם בימות המשיח יעשו חנוכה לבית השלישי בקרבנות מילואים, כמו שאומר הנביא יחזקאל (מג, כו-ז): "שִׁבְעַת יָמִים יִכְפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטָהְרוּ אֹתוֹ וּמִלֵּא יָדָיו". ועל זה שואלת הגמרא במנחות (מה ע"א) "כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש", חטאת? עולה היא! א"ר יוחנן: פרשה זו אליהו עתיד לדורשה. רב אשי אמר: מילואים הקריבו בימי עזרא, כדרך שהקריבו בימי משה. תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר: פרשה זו אליהו עתיד לדורשה; אמר לו ר' יוסי: מילואים הקריבו בימי עזרא, כדרך שהקריבו בימי משה; אמר לו: תנוח דעתך שהנחת דעתי".

חנוכת המזבח ביחד עם הדלקת המנורה

הדלקת המנורה מאש המזבח

חנוכת המזבח קשורה להדלקת המנורה. כך אנו למדים מההלכה שמדליקים את האש של המנורה מהאש של מזבח העולה. "נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דשונן אלא ממזבח החיצון, אבל שאר הנרות כל נר שכבה מהן מדליקו מנר חבירו" (רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ג).

חנוכת המזבח – בהעלותך את הנרות

וכן מסביר הרוקח (קמא לחנוכה עמוד תשיח) כי הסיבה שהדליקו נרות בחנוכת המזבח היא בגלל שבתורה מיד אחרי חנוכת המשכן של הנשיאים מדברת התורה על הדלקת המנורה על ידי אהרון. "ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך מטמאות, וטהרו את מקדשך מטומאת ע"ז וחזיר, והדליקו נרות בחצרות קדשך. שמצאו סמך בתורה "זאת חנוכת המזבח", "בהעלותך את הנרות" לומר בחנוכה (של המזבח) צריך להדליק, וסמך קרבן י"ב נשיאים לחנוכת המשכן לבהעלותך את הנרות, לומר י"ב בית חשמונאים יעשו חנוכה בנרות".

איך הדליקו המנורה, ובליל כ"ה בכסלו המזבח עדיין לא הודלק?

והקשה הרה"ג אלישיב זצוק"ל: איך יכלו להדליק את המנורה בין הערביים? הלא פסק הרמב"ם בפ"ג הי"ד מה' תמידין ומוספין שאין מתכנין את המנורה אלא בהדלקה של בין הערביים. ואילו במשנה במסכת מנחות (מ"ט) כתוב שאין מתכנין את המזבח העולה אלא בתמיד של שחר, וכן פסק הרמב"ם בסוף פרק א' של הלכות תמידין ומוספין. ואם כן איך מדליקין אנו באור ליום כ"ה כסלו, הלא לא היו יכולים להדליק את המנורה

ולחנך אותה בליל כה כסלו שהרי המזבח עדיין לא הודלק, ואין מדליקים את המנורה אלא מאש המזבח?

חנוכת המזבח בכ"ה כסלו

התירוץ יכול להיות על פי מה שכתוב בתו"ט (מגילה פרק ג משנה ו ד"ה בנשיאים) "מצאתי בספר מכבי שכשכבשו החשמונאים ליונים מצאו המזבח משוקץ וסתרו אותו ובנאוהו מחדש וחנכו אותו בכ"ה בכסלו". המשמעות היא שאת המזבח החליפו במזבח חדש כבר מכ' כסלו. כמו אחת הגרסאות שבספר חשמונאים: "ויהי ביום החמישי, בעשרים לחודש התשיעי, הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר, ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טימאו אותו הגוים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים. ויפלו על פניהם, וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז וישועה. ויחוגו את חנוכת המזבח שמונה ימים, ויעלו עולות ותודות בשמחת לבם".

הפכת מספדי למחול לי

חנוכה ופורים לא בטלה

מִרְן רַבִּי יוֹסֵף קָאָרוּ כּוֹתֵב בְּסֵפֶר "מְגִיד מִיִּשְׂרָאֵל" (ויקהל) שחנוכה לא יתבטל לעולם. "והיינו דאמור רבנן חנוכה ופורים אינם בטילים לעולם, כלומר דהא חנוכה ופורים לית בהו אלא סיפור נסים דקב"ה בלחוד, וכן מאי דיעבדון במועדדייא הוי דוגמת חנוכה ופורים דהיינו סיפור נסים דקב"ה משום הכי לא יבטלו". וכך מובא בספר "אור זרוע" (חלק ב - הלכות חנוכה סימן שפא) שחנוכה ופורים לא בטלים. ומסביר שם: "ולמה היא נזהגת לדורות? אלא שעשאוהו בצער ואמרו בו הלל והודאה והדליקו בו נרות בטהרה, לפי שנכנסו יונים בהיכל וטמאו כל הכלים ולא היה להם במה להדליק שמן, וכשגברה יד בית חשמונאי הביאו שבעה שפודי ברזל וחיפום בבעץ והתחילו להדליק".

שמחה שהביאה חנוכה לדורות

אין ספק שהיה צריך להיות שם צער גדול. הם רואים את המזבח מחולל ואת המקדש מלא עבודה זרה וטומאה. הם רואים שאת כל השמן הטהור טימאו היוונים. הם רואים את כל אחיהם בחקרא עדיין משתפים פעולה עם היוונים האכזריים. היו יכולים בהחלט ליפול בצער גדול.

במיוחד שהם כל כך מעטים. חלק גדול מאחיהם נמצא בתוך המערות, מפוחד, והחלק האחר נלחם בהם ביחד עם היוונים. מזלזלים בהם ובתורת משה ומעדיפים את האלילות והאכזריות של היוונים. ובמקום להיות בצער גדול הם בחרו להיות בשמחה גדולה על ההתחלה של האור שהם רואים.

בזכות זה זכו ונקבעה להם חנוכה לדורי דורות.

וְאֵל תַּעֲצֹבוּ כִּי חֲדָתָהּ ה' הִיא מְעֻזְכֶּם

חשוב להדגיש שהם לא התעלמו מהחסרונות, שהרי הם נלחמו בהם. חשוב יותר שהם לא התעלמו מהטובות של ה', ובחרו להודות ולהלל ולא לבכות. הם המשיכו את דרך עולי הבית השני שהקימו את הבית ונאמר עליהם בספר נחמיה (פרק ח יז) "וַיַּעֲשׂוּ כָל הַקְּהָל הַשְּׂבִיִּים מִן הַשְּׂבִי סְפוֹת וַיֵּשְׁבוּ בְּסֻכּוֹת כִּי לֹא עָשׂוּ מִיָּמֵינוּ יָשׁוּעַ בֶּן נָוֶן בֶּן גִּבְיָא יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַתְּהִי שְׂמֵחָה גְדוֹלָה מְאֹד".

שמחה זו באה בסוכות אחרי שבראש השנה הם היו בבכי. "כִּי בּוֹכִים כָּל הָעָם כְּשִׁמְעֵם אֶת דְּבַרֵי הַתּוֹרָה: וַיֹּאמְרוּ לָהֶם לָכוּ אֲכָלוּ מִשְׁמָנִים וְשִׁתוּ מִמַּתְקִים וְשָׁלְחוּ מְנוֹת לְאִין נָכוֹן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֹדִינֵנוּ וְאֵל תַּעֲצֹבוּ כִּי חֲדָתָהּ ה' הִיא מְעֻזְכֶּם" (נחמיה פרק ח). והצלחה להפוך את הבכי לשמחה. שכן כתוב בפרק של מזמור חנוכת הבית לדוד. בגלל ש"הִפְכַּתְּ מִסְפְּדֵי לְמַחֹל לִי פִּתְחַתְּ שִׁקְי וַתִּאֲרָגְנִי שְׂמֵחָה" חנוכה לא יבטל לעולם "לְמַעַן יִזְכְּרְךָ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם ה' אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוֵדְךָ" (תהילים ל).

סיפורים על הרב זצ"ל

חנוכייה במקום צלב

סיפר הרב שמואל זעפרני, ראש לשכת הרב זצ"ל: היה זה מיד אחרי שנפתח מסך הברזל של רוסיה. הרב אליהו זצ"ל הגיע לביקור ברוסיה, והוא התבקש לברך גם הארכיבישוף של רוסיה, שיש לו השפעה גדולה על ההמונים והוא יכול למתן את האנטישמיות ברוסיה ולהציל חיים של יהודים רבים.

הרב אליהו היה רגיש מאוד לכל עניינים של צלבים ונצרות. הוא התרחק מהם ממש כמו מאש, ובוודאי מארכיבישוף שכל כולו נושא צלבים וחפצי עבודה זרה עליו. אבל למען היהודים ברוסיה הוא היה מוכן לביקור זה וציווה עליו להתכונן אליו. התנאי שלו לביקור היה, שהוא יעריך בבית של הארכיבישוף ולא בכנסייה. ממנו ביקש הרב לקנות בארץ חנוכייה מכסף טהור. שאלתי למה, הרי אנתנו לא היינו בתקופה של חנוכה, והוא אמר לי: כשנגיע, תראה.

כשהגענו לביקור עם הארכיבישוף היינו צריכים לעבור דרך חדר מבואה קטן לפני החדר הגדול שבו צריך להיות הארכיבישוף. לחדר הקטן הזה הייתה דלת נמוכה, והיו צריכים להתכופף על-מנת להיכנס בה. הרב התכופף ונכנס כשהוא מפנה את גבו אל הכניסה. כולנו עשינו כמוהו, והנה בחדרון הקטן חיכה לנו הארכיבישוף עם כל הצלבים על חזהו, ואילולי עשינו כמו שהרב נהג היינו מוצאים את עצמנו מתכופפים לפני הצלבים.

הרב לחץ לו את היד כשהוא זקוף, וכן עשינו כולנו. וכך הוא ליווה אותנו לחדר הגדול שבו היה שולחן גדול, והוא והרב ישבו בראשו. על השולחן הזה היה מונח צלב אבן גדול, וראיתי איך הצלם הזה מפריע לרב. או אז הרב אמר לארכיבישוף כי מנהג היהודים לתת מתנה יקרה לאיש שמבקרים אותו. אורו עיניו של הארכיבישוף, שנראה היה שהוא רגיש מאוד לכל דבר של ממון. כך ראינו גם אחר כך, שכל השיחה שלו התמקדה ברכוש של הכנסייה הרוסית בישראל.

הרב אמר לי להוציא את חנוכיית הכסף מארזיה, והציב אותה על השולחן. הרב האריך בתיאור יוקרתה וחיבתה של החנוכייה הזו, כמה שהיא יקרה בתור כסף וכמה שהיא חשובה בתור מוצר יודאיקה, ועיניו של הארכיבישוף הסתנוונו. בינתיים הוצאתי את צלב האבן והנחתי במקומו את חנוכיית הכסף.

הארכיבישוף הודה לרב ושמח מאוד. בינתיים אמר לו הרב כי אנתנו כאנשי דת צריכים להנחות את הפוליטיקאים איך לנהוג.

"כן, כן", השיב הארכיבישוף. זה היה כבוד בשבילי.

"אנתנו צריכים לומר לכולם כי הדת היא שלום ואהבה, וצריך לכבד איש את רעהו שנבראו בצלם אלוקים", אמר הרב.

"בוודאי", אמר הארכיבישוף, ולא שם לב למלכודת שטומן לו הרב בשיחתו.

"אם כן, אנתנו צריכים להנחות את הפוליטיקאים ואת ההמון ולומר להם שצריכים לכבד כל מאמין, ולא לרדוף אותו". אמר הרב, והארכיבישוף הנתן בראשו. "נחבר מסמך בחתימת שנינו, והוא יתפרסם בכל העולם, על אהבה ואחוה ומניעת אנטישמיות". והארכיבישוף מסכים לדברים.

הרב הוציא נייר מכיסו והחל לנסח את ההצהרה. השגריר שהיה שם החל להתערב ולומר: "אולי ננסח משהו יותר מקצועי ורשמי בעצת משפטנים".

"למה לא?" אמר הארכיבישוף.

"עכשיו שעת רצון", אמר הרב לשגריר. "עכשיו, או לעולם לא".

השגריר, שלא היה מספיק חכם, התעקש על שלו, והמסמך לא יצא באותה שעה. אחר כך, כשהשגריר ניסח מסמך עם משפטנים וכו', הארכיבישוף כבר לא רצה לחתום. אולי היו לו יעצים שאמרו לו שזה לא לטובתו להגן על היהודים.

בכל מקרה, הרב יצא משם יחד עם הארכיבישוף לעיתונאים וביחד הם הצהירו שלא צריכה להיות רדיפה של יהודים ושל נוצרים אלה על-ידי אלה, אלא צריך להיות כבוד בין המאמינים. הדבר היה מאוד משמעותי במניעת האנטישמיות שהרימה את ראשה באותם ימים.

וְאֵת־הַיָּם וְאֵת־הַחֲרֵבָה: וְהִרְעִשְׁתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְגָאוּ מְדֻמָּת כָּל־הַגּוֹיִם וּמִלֹּאֲתֵי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כְּבֹד אֲמַר ה' צְבָאוֹת: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה' צְבָאוֹת: גְּדוֹל יְהוָה כְּבֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן־הַרְאִשׁוֹן אֲמַר ה' צְבָאוֹת וּבְמִקְוֵם הַזֶּה אֲתֵּן שְׁלֹום נְאֻם ה' צְבָאוֹת. והסביר שם רש"י כי ה' מרעישי את כל הגוים "בניסים הנעשים לבני חשמונאי. ויבינו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב וכסף". וזה כוחו של בית המקדש, להפיץ את האור בכל העולם כולו.

ויהי רצון שזוכה לראות את קידוש ה' הגדול הזה במהרה גם בימינו. אמן ואמן.

בברכת "על הניסים" אנו אומרים: "ואחר כך באו בניך לדיבר ביתך ופנו את היקלך. וטהרו את מקדשך. והדליקו נרות בחצרות קדשך". ויש שואלים איך הדליקו נרות בחצר, הלא מדליקים את הנרות בתוך ההיכל. תירץ הרה"ג סולובייצ'יק (מסכת סוכה נא עמוד א) "דאי אפשר היה להדליק הנרות ולעשות עבודה כל זמן שלא פינו את ההיכל מכל עבודה זרה ועבירה, דפינוי ההיכל הוא ממצות שמירת המקדש".

הודאה על הדלקת שיפודים של ברזל

ותירץ החתם סופר (בתורת משה בראשית חנוכה) כי "מיד אחר שעה בלילה ראשונה כשהרגישו בנס שבפתיחה, הדליקו נר אחד בשפוד של ברזל בחצר המקדש בשמן של חול, לא של זית כדי לפרסם ולהודיע הנס לרבים. ובליל שני כשראו הנס הדליקו כן ב' שיפודים בחצר בית ה' וכן עד שמונה. ועל זה אמרנו 'והדליקו נרות בחצרות קדשך', לא על נרות המנורה שהיה בפנים בהיכל אלא על השיפודין שבחוץ בחצרות בית ה' נאמר זה".

והפלא הוא שההודאה שלנו היא על השיפודים הללו, שהרי נס במנורה היה בכל ימי שמועון הצדיק ועוד פעמים רבות. אבל השיפודים הללו הפיצו את האור של המקדש לכלל ישראל ובזכותו התחזקו בתשובה, ועל כך אנתנו מזכירים את הנס הזה דווקא.

כל חנוכה – למעלה מן המידה

וזה באמת פלא גדול שבכל פעם שחונכים את המקדש והמשכן יש משהו שהוא למעלה מן המידה. כך היה בחנוכת המשכן שמושה שימש בכלי לבן כל שבעת הימים, והנשיאים הקריבו קרבנות יחיד בשבת. וכך היה בימי שלמה המלך שחנכו את המקדש הראשון ביום כיפור, ולא צמנו באותו יום. וכך היה בבית שני שהדליקו את הנרות בחצר בלבד, ובזכות זה הכירו כולם בנס הגדול וחזרו בתשובה. וכך יהיה לעתיד לבוא, כמו שאומרת הגמרא במנחות לעיל. עד שחכמים אמרו שצריך את אליהו הנביא שיבאר את ההלכות שכתובות על חנוכת מזבח העתיד.

וְלֶךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלַמְךָ

ניסים בתבנית דומה

הנוסח של "על הניסים" בפורים ובחנוכה הוא באותה תבנית.

בימי מתתיהו - בימי קִרְדָּי וְאֶסְתֵּר.

כְּשֶׁעָמְדָה מִלְכוּת יוֹן הִרְשָׁעָה - כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הַמֶּן הִרְשָׁעַן.

וְאֶתָּה בְּרַחֲמֵיךָ הַרְבִּים - בַּשְּׁנִיחִים.

וְעֲשִׂיתָ עִמָּהֶם נִסִּים וְנִפְלְאוֹת וְנוֹדָה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סְלָה - וְעֲשִׂיתָ עִמָּהֶם נִסִּים וְנִפְלְאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סְלָה.

התוספת בחנוכה היא עניין קידוש ה' העולמי. בפורים לא כתוב "לך עשית שם גדול וקודש בעולמך", למרות ש-127 מדינות מכבדות את עם ישראל, כאמור במגילת אסתר פרק ח (ו) "וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל־עִיר וְעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מֵגִיעַ שְׂמֵחָה וְשִׂשׁוֹן לַיהוּדִים מִשְׁתָּה וְיוֹם טוֹב וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מְתִיבֵיהֶם כִּי נָפַל פַּחַד הַיהוּדִים עֲלֵיהֶם".

וכן בפרק ט (א) "וְכָל־שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהָאֲחַשְׁדָּרְפָּנִים וְהַפְּחוֹת וְעַשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְמִלְךָ מְנַשְׂאִים אֶת הַיהוּדִים כִּי נָפַל פַּחַד מְרֻדְכֵי עֲלֵיהֶם: (ד) כִּי גְדוֹל מְרֻדְכֵי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל־הַמְּדִינוֹת כִּי הָאִישׁ מְרֻדְכֵי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל".

והסיבה שלא כתוב בפורים "לך עשית שם גדול וקודש בעולמך" היא שלא היה בית מקדש, וקידוש השם היה מצומצם ביחס לחנוכה.

בית מקדש – קידוש ה' עולמי

על חנוכה שהייתה בבית המקדש כתוב בספר חגי (פרק ב, ו-י) "כִּי כָּה אֲמַרְךָ ה' צְבָאוֹת עוֹד אֶחָת מֵעַט הָיָא וְאֲנִי מְרַעֵשׂ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ